

VẤN ĐỀ QUYỀN ĐẠI DIỆN TRONG CÔNG TY QUA THỰC TIỄN HOẠT ĐỘNG CỦA CÁC NGÂN HÀNG THƯƠNG MẠI

Nguyễn Hữu Phúc*

* ThS, GV. Khoa Luật, Đại học Kinh tế - Đại học Đà Nẵng

Thông tin bài viết:

Từ khóa: công ty cổ phần; đại diện theo pháp luật; luật doanh nghiệp; ngân hàng thương mại

Lịch sử bài viết:

Nhận bài : 18/04/2018

Biên tập : 07/12/2018

Duyệt bài : 14/12/2018

Tóm tắt:

Trong thời gian qua, ngân hàng Việt Nam đã trải qua nhiều vụ án liên quan đến vấn đề đại diện trong công ty cổ phần nói chung và ngân hàng nói riêng. Trước thực trạng đó, hoạt động của ngân hàng bị ảnh hưởng rất lớn, quyền lợi của khách hàng bị xâm phạm và quan trọng hơn là uy tín của các ngân hàng thương mại giảm sút đáng kể. Cần thiết phải có các giải pháp khắc phục, bảo đảm cho sự phát triển ổn định và tránh rủi ro cho các công ty nói chung và các ngân hàng thương mại nói riêng.

Article Information:

Keywords: commercial banks, shareholders, rights, representatives.

Article History:

Received : 18 Apr. 2019

Edited : 07 Dec. 2018

Approved : 14 Dec. 2018

Abstract

In the recent years, the Vietnam banking is experienced with a number of significant cases related to the representatives in the joint-stock company in general and in commercial banks in particular. Indeed, such negative effects violate the business performances of the commercial banks, the rights of clients and also long-terms prestige of commercial banks. It is required to seek solutions to overcome the obstacles for stable development and avoid potential risks for the companies in general and the commercial banks in particular.

1. Khái niệm và hình thức quyền đại diện

Có thể nói, doanh nghiệp là một thực thể vô hình, cho nên mọi hoạt động của doanh nghiệp phải thông qua chế định đại diện của doanh nghiệp. Do đó, Bộ luật Dân sự (BLDS) và Luật Doanh nghiệp (Luật DN) cho phép các cá nhân, pháp nhân có thể làm người đại diện cho doanh nghiệp. Phạm

vi và hình thức đại diện được quy định khá chặt chẽ trong pháp luật Việt Nam.

Theo quy định tại khoản 1 Điều 134 BLDS năm 2015, quan hệ đại diện “là việc cá nhân, pháp nhân (sau đây gọi chung là người đại diện) nhân danh và vì lợi ích của cá nhân hoặc pháp nhân khác (sau đây gọi chung là người được đại diện) xác lập, thực

hiện giao dịch dân sự". Nói cách khác, chế định đại diện trong luật dân sự đã có sự mở rộng hơn cho chủ thể là pháp nhân có thể trở thành đại diện theo ủy quyền của tổ chức (công ty) khác khi tham gia các quan hệ dân sự¹. Điều này đã phần nào giải quyết được những mâu thuẫn giữa các luật chuyên ngành và BLDS năm 2005 trước đây.

Quyền đại diện được chia thành ba loại là: quyền đại diện rõ ràng; quyền đại diện ngầm định và quyền đại diện phát sinh trên cơ sở hành động của doanh nghiệp với bên thứ ba².

Quyền đại diện rõ ràng được quy định trong BLDS năm 2015, trong khi đó hai quyền đại diện còn lại tuy không được quy định cụ thể, nhưng cũng được thể hiện rải rác trong các điều luật của Bộ luật này³.

Quyền đại diện rõ ràng (express authority) được hiểu là bên đại diện có quyền và nghĩa vụ cụ thể nếu được thể hiện thông qua: i) quyết định của cơ quan có thẩm quyền; ii) điều lệ pháp nhân; iii) nội dung ủy quyền⁴. Hơn nữa, trong Luật DN năm 2014 đã có sự chi tiết hơn việc quy định vấn đề đại diện cho công ty thông qua điều lệ; văn bản và hợp đồng ủy quyền. Theo đó,

quyền đại diện rõ ràng phát sinh trên cơ sở văn bản hoặc hợp đồng ủy quyền. Cho nên, quyền và nghĩa vụ của bên đại diện được thể hiện trong văn bản và hợp đồng ủy quyền thể hiện phạm vi quyền đại diện rõ ràng trên.

Quyền đại diện ngầm định (implied authority) không được quy định cụ thể như đại diện rõ ràng. Tuy nhiên, theo quy định của Điều 121 và 404 của BLDS năm 2015, quyền đại diện này được giải thích theo hướng: ý chỉ đích thực hoặc ý chỉ chung của các bên trong quá trình xác lập và thực hiện giao dịch hoặc hợp đồng; hay phù hợp với mục đích hoặc tính chất của giao dịch hoặc hợp đồng; hoặc tập quán nơi giao dịch hoặc hợp đồng xác lập⁵. Ví dụ, nếu giám đốc ủy quyền cho phó giám đốc ký một hợp đồng thì phó giám đốc có thể sử dụng dịch vụ tư vấn luật hay soạn thảo hợp đồng. Tất nhiên, những hoạt động này hỗ trợ hiệu quả việc ký kết hợp đồng nhưng không thể hiện cụ thể trong văn bản ủy quyền. Do đó, những hoạt động đó được xem là quyền đại diện ngầm định theo quy định của pháp luật dân sự⁶.

Quyền "đại diện bề ngoài" (apparent authority) là quyền đại diện phát sinh trên cơ sở hành động của doanh nghiệp với bên

1 Đỗ Văn Đại, Bình luận khoa học: Những điểm mới của BLDS 2015, Nxb Hồng Đức - Hội Luật gia Việt Nam, 2015, tr. 235.

2 Ewan McKendrick, Contract Law, 7th ed. (Oxford University Press Canada, 2016), 121 <http://www.oupcanada.com/catalog/9780198748397.html>.

3 Trương Nhật Quang, Pháp luật về doanh nghiệp: Các vấn đề pháp lý cơ bản, Nxb. Dân Trí, 2016, tr. 177

4 Bộ luật Dân sự (2015), Điều 141 khoản 1 <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Quyren-dan-su/Bo-luat-dan-su-2015-296215.aspx>.

5 Phạm Kim Anh, Chế Mỹ Phương Đài, Giáo trình những quy định chung về luật dân sự, Nhà xuất bản Hồng Đức - Hội Luật gia Việt Nam, 2017, tr. 145 <http://nhasach.hcmulaw.edu.vn/index.php/component/jshopping/product/view/105/45?Itemid=0>.

6 Phạm Hoài Hoàn, Luật DN Việt Nam Tinh huống – Dẫn giải – Bình luận, Nxb. Chính trị Quốc gia, <https://sachsthatphcm.com.vn/san-pham/luat-doanh-nghiep-viet-nam-tinh-huong-dan-giai-binh-luan/>.

thứ ba. Khoản 1 Điều 142 và khoản 1 Điều 143 của BLDS năm 2015 quy định về quyền đại diện này. Nếu như quyền đại diện ngầm định và rõ ràng hướng đến mối quan hệ giữa bên đại diện và được đại diện thì quan hệ đại diện bề ngoài lại hướng đến việc xác lập cơ sở hành động giữa doanh nghiệp và bên thứ ba⁷. Khoản 1 Điều 142 BLDS năm 2015 quy định, giao dịch của người đại diện sẽ phát sinh quyền và nghĩa vụ của doanh nghiệp khi doanh nghiệp có hành động làm bên thứ ba không biết hoặc không thể biết quan hệ đại diện khi: a) Người được đại diện đã công nhận giao dịch; b) Người được đại diện biết mà không phản đối trong một thời hạn hợp lý; c) Người được đại diện có lỗi dẫn đến việc người đã giao dịch không biết hoặc không thể biết về việc người đã xác lập, thực hiện giao dịch dân sự với mình không có quyền đại diện.

2. Thực tiễn thực hiện quyền đại diện theo quy định Bộ luật Dân sự, Luật Doanh nghiệp trong hoạt động của ngân hàng thương mại

Hiện nay, tình trạng vi phạm liên quan đến quyền đại diện trở nên phổ biến, đặc biệt vẫn liên quan đến hoạt động cấp tín dụng hay trong phương thức quản trị tại các ngân hàng, điều này đã thể hiện rõ việc vận dụng quy định pháp lý liên quan vấn đề này chưa được quan tâm đúng mức.

Có thể lấy ví dụ từ vụ án xét xử Huỳnh Thị Huyền Như, nguyên là Phó phòng Quản lý rủi ro của Ngân hàng Thương mại cổ phần Công thương Việt Nam (Vietinbank), chi nhánh thành phố Hồ Chí Minh. Lợi dụng chức vụ của mình trong ngân hàng, Huyền Như đã mở tài khoản của khách hàng tại Vietinbank và đã giả chữ ký và con dấu của khách hàng để lấy tiền của khách chi tiêu riêng. Tuy nhiên, đại diện Vietinbank đã khẳng định: “Huỳnh Như không nằm trong cơ cấu quản lý, không có chức danh quyền hạn mà chỉ có chức năng trông coi, quản lý tài sản và các nhân viên ở Phòng giao dịch Điện Biên Phủ”⁸.

Không bàn đến yếu tố hình sự trong vụ án, dưới góc độ pháp luật dân sự, doanh nghiệp hay cụ thể là giữa Vietinbank và Huyền Như có phát sinh quan hệ đại diện hay không và hoạt động phê duyệt và chi hơn 50 tỷ đồng gây thiệt hại cho khách hàng có phát sinh quyền đại diện bề ngoài hay không? Đối chiếu với quy định của BLDS, Huyền Như không phải là người đại diện của Vietinbank và cũng không được người đại diện theo pháp luật của Vietinbank ủy quyền nên việc Vietinbank từ chối trách nhiệm của mình trong việc gây thiệt hại cho khách hàng của mình là có căn cứ. Tuy nhiên, xét tất cả các tình tiết và các văn bản pháp luật vẫn đang được áp dụng thì kết luận rằng Vietinbank không có trách nhiệm

7 Đỗ Văn Đạt, Luật Hợp đồng Việt Nam, Bản án và Bình luận Bản án. Tập 1, Có sửa chữa, bổ sung, Nxb Chính trị Quốc gia, 2013, tr. 312. Tác giả đã sử dụng thuật ngữ đại diện bề ngoài để chỉ mối quan hệ và trách nhiệm của doanh nghiệp và bên thứ ba.

8 Công Quang and Trung Kiên, Tranh cãi về ghế trưởng phòng và chức vụ của Huỳnh Như, December 14, 2014, <http://dantri.com.vn/kinh-doanh/tranh-cai-ve-ghie-truong-phong-va-chuc-vu-cua-huyen-nhu-1419426531.htm>.

đến việc gây thiệt hại là chưa thuyết phục. Theo quy định của Điều 3 khoản 2 Thông tư 23/2014⁹ của Ngân hàng Nhà nước, việc mở tài khoản ngân hàng sẽ được thực hiện tại tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán. Do đó, việc mở tài khoản của khách hàng trong vụ việc Huyền Như đã thành công và đúng như quy định của pháp luật và trách nhiệm của tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán phải chịu trách nhiệm về tính hợp pháp, quyền và lợi ích hợp pháp của chủ thể.

Trên thực tế, khách hàng đã gửi tiền vào tài khoản do Huyền Như tạo và chính Huyền Như đã rút tiền của khách hàng. Theo nguyên tắc, bên thứ ba không thể biết quyền đại diện của bên đại diện mà việc đảm bảo hoạt động đại diện này là trách nhiệm của doanh nghiệp và bên đại diện¹⁰. Theo đó, quyền đại diện bề ngoài sẽ phát sinh khi hành động của doanh nghiệp và bên đại diện làm cho khách hàng tin tưởng một cách hợp lý bên đại diện có quyền đại diện. Hơn nữa, theo điểm b khoản 1 Điều 142 BLDS năm 2015, căn cứ để phát sinh trách nhiệm của doanh nghiệp là “doanh nghiệp biết mà không phản đối trong một thời gian hợp lý”. Nghị quyết 04 của Hội đồng thẩm phán Tòa án nhân dân tối cao giải thích khái niệm “biết mà không phản đối” như sau: “Người có thẩm quyền thông qua các chứng từ, tài liệu về kế toán, thông kê biết được hợp đồng

kinh tế đó đã được ký kết và đang được thực hiện (đã ký trên hoá đơn, phiếu xuất kho, các khoản thu chi của việc thực hiện hợp đồng kinh tế hoặc trên sổ sách kế toán của pháp nhân...)”.¹¹ Ngoài ra, theo quy định của điểm b và d, khoản 2 Điều 6 Thông tư số 23/2014/TT-NHNN ngày 19/8/2014 của Ngân hàng Nhà nước về Hướng dẫn việc mở và sử dụng thanh toán tại tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán, tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán phải có nghĩa vụ thực hiện lệnh thanh toán sau khi kiểm tra tính hợp pháp, hợp lệ của lệnh thanh toán, đồng thời chịu trách nhiệm về những thiệt hại do sai sót, lừa đảo trên tài khoản thanh toán của khách hàng do lỗi của mình. Đối chiếu với những quy định này, việc Vietinbank cho rằng mình không có lỗi trong các giao dịch bất chính của Huyền Như là chưa thực sự thuyết phục.

Thực tế cho thấy, một vấn đề quan trọng hàng đầu trong các giao dịch dân sự của doanh nghiệp là luôn phải xác định ai là người có thẩm quyền đại diện hợp pháp. Theo quy định của Luật DN, công ty trách nhiệm hữu hạn và công ty cổ phần sẽ có một hoặc nhiều đại diện theo pháp luật và điều lệ công ty sẽ quy định cụ thể số lượng, chức danh quản lý và quyền và nghĩa vụ của người đại diện theo pháp luật¹². Trong trường hợp điều lệ không quy định, Luật DN 2014 mặc

⁹ Ngân hàng Nhà nước Việt Nam, Thông tư số 23/2014, Hướng dẫn việc mở và sử dụng tài khoản thanh toán tại tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán (2014), http://moj.gov.vn/vbpq/lists/vn%20bn%20php%20lu/view_detail.aspx?itemid=29759.

¹⁰ Trương Nhật Quang, Pháp luật về doanh nghiệp Các vấn đề pháp lý cơ bản, Nxb. Dân Trí, 2016.

¹¹ Hội đồng thẩm phán Tòa án Nhân dân tối cao, Nghị quyết 04/2003/NQ-HĐTP hướng dẫn áp dụng quy định của pháp luật trong việc giải quyết các vụ án kinh tế (2003), <https://thuvienphapluat.vn/van-bai/Thuong-mai/Nghi-quyet-04-2003-NQ-HDTP-huong-dan-ap-dung-quy-dinh-cua-phap-luat-trong-viec-giai-quyet-cac-vu-an-kinh-te-50957.aspx>.

¹² Luật DN năm 2014, Điều 13 khoản 2.

định một số người quản lý sau là người đại diện theo pháp luật: i) đối với công ty trách nhiệm hữu hạn 1 thành viên thì chủ tịch hội đồng thành viên (nếu công ty có hội đồng thành viên) hoặc chủ tịch công ty (nếu công ty không có hội đồng thành viên); và ii) công ty cổ phần là chủ tịch hội đồng quản trị hoặc giám đốc (tổng giám đốc)¹³. Nếu công ty có từ 2 người đại diện theo pháp luật trở lên thì có thể là các chức danh đó hoặc một trong các chức danh đó. Như vậy, điều lệ công ty cần phải quy định rõ quyền, nghĩa vụ của những người đại diện này. Luật DN đã đẩy trách nhiệm của doanh nghiệp ra bên ngoài, bởi lẽ khách hàng hoặc bên thứ ba của doanh nghiệp sử dụng dịch vụ phải có thêm trách nhiệm xem xét tính hợp pháp của những người đại diện này.

Học thuyết về quyền đại diện vẫn được vận dụng trong các vụ án khác mặc dù cơ quan có thẩm quyền chưa viện dẫn rõ ràng quy định này trong pháp luật dân sự và doanh nghiệp. Trong vụ án Hà Văn Thắm và Nguyễn Xuân Sơn, ông Sơn cho rằng mình không đại diện phần vốn góp của PVN trong Oceanbank trong một thời gian dài. Tuy nhiên, phía đại diện Viện kiểm sát vẫn xác định trách nhiệm đại diện của ông Sơn trong phần vốn góp của PVN trong Oceanbank, nhưng chưa viện dẫn quy định pháp luật về đại diện bên ngoài cho thực sự thuyết phục. Hay vụ mất tiền của bà Chu Thị Bình khi ông Lê Nguyễn Hưng, nguyên Phó Giám đốc Ngân hàng Xuất nhập khẩu

Việt Nam (Eximbank) Chi nhánh thành phố Hồ Chí Minh, lợi dụng khách hàng ủy quyền giao dịch tiền gửi đã rút hàng trăm tỷ đồng rồi bỏ trốn, dư luận đang đặt câu hỏi về trách nhiệm bồi thường 245 tỷ của Eximbank¹⁴. Phía Eximbank cho rằng, đó là trách nhiệm của ông Hưng với tư cách cá nhân phải bồi thường thiệt hại cho bà Bình, trong khi Eximbank chỉ thương lượng tạm thời bồi thường 14 tỷ đồng. Vấn đề được đặt ra là, ông Hưng đang là đại diện ngân hàng thực hiện giao dịch với khách hàng, khi đó thẩm quyền đại diện của ông đã hình thành và việc gian lận là thù tục nội bộ trong ngân hàng, khách hàng không biết hoặc không thể biết các quy trình trong nội bộ. Do đó, khi phát sinh thiệt hại, lẽ đương nhiên ngân hàng phải là phía chịu trách nhiệm trong việc cá nhân, tổ chức gây thiệt hại cho bên thứ ba theo như quyền đại diện "bên ngoài" (khoản 1 Điều 143 BLDS năm 2015). Sau đó ngân hàng có thể yêu cầu cá nhân liên đới chịu trách nhiệm bồi thường bằng một quan hệ pháp luật khác, quan hệ người sử dụng lao động và người lao động.

3. Giải pháp cho vấn đề quyền đại diện trong các ngân hàng thương mại

Thứ nhất, các công ty hay ngân hàng cần quy định rõ ràng hơn phạm vi đại diện trong giấy hoặc văn bản ủy quyền. Cụ thể, hợp đồng ủy quyền nên liệt kê chi tiết các hành động trong phạm vi đại diện bao gồm những hoạt động hợp lý nhằm thực hiện hoạt động đại diện.

http://www.moj.gov.vn/vbpq/lists/cn%20bn%20php%20tu/view_detail.aspx?itemid=30314.

13 Luật DN, Điều 78 khoản 2 và Điều 134 khoản 2.

14 Vụ mất 245 tỷ đồng tại Eximbank: Trách nhiệm bồi thường ra sao?. doisongphapluat.com, accessed April 14, 2018.

Thứ hai, cần thống nhất trong quy định của BLDS, Luật DN và các văn bản luật chuyên ngành về sử dụng con dấu, đặc biệt là quy định về mối quan hệ giữa thẩm quyền đại diện và con dấu doanh nghiệp đối với bên thứ ba.

Thứ ba, bổ sung BLDS năm 2015 và các văn bản chuyên ngành quy định về thời điểm phát sinh quyền và nghĩa vụ bên đại diện nhằm khắc phục tình trạng khoảng

trống pháp lý.

Thứ tư, trong quan hệ tín dụng, khách hàng cần phải cẩn trọng trong các giao dịch với người đại diện. Khách hàng có quyền yêu cầu phía đại diện ngân hàng nói rõ trách nhiệm đại diện của họ trong ngân hàng kèm văn bản thoả thuận “đã được phía đại diện đã trình bày nhiệm vụ của mình”, tránh trường hợp khách hàng đổ lỗi hoàn toàn trách nhiệm về phía ngân hàng ■

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Công Quang - Trung Kiên, *Tranh cãi về ghế trưởng phòng và chức vụ của Huyền Như*, December 14, 2014 <http://dantri.com.vn/kinh-doanh/tranh-cai-ve-ghie-truong-phong-va-chuc-vu-cua-huyen-nhu-1419426531.htm>.
2. Đỗ Văn Đại, *Bình luận khoa học: Những điểm mới của BLDS 2015* Nxb. Hồng Đức - Hội Luật gia Việt Nam, 2015.
3. Đỗ Văn Đại, *Luật Hợp đồng Việt Nam, Bản án và Bình luận bản án*, Tập 1. Nxb. Chính trị Quốc gia, 2013.
4. Hội đồng thẩm phán Tòa án nhân dân tối cao, *Nghị quyết 04/2003/NQ-HĐTP hướng dẫn áp dụng quy định của pháp luật trong việc giải quyết các vụ án kinh tế* (2003). <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Thuong-mai/Nghi-quyet-04-2003-NQ-HDTP-huong-dan-ap-dung-quy-dinh-cua-phap-luat-trong-viec-giai-quyet-cac-vu-an-kinh-te-50957.aspx>.
5. McKendrick, Ewan. *Contract Law*. 7th ed. Oxford University Press Canada, 2016. <http://www.oupcanada.com/catalog/9780198748397.html>.
6. *Vi sao Tòa quyết án từ cho Nguyễn Xuân Sơn?*, Người đồng hành, September 29, 2017. <http://ndh.vn/vi-sao-toa-quyet-an-tu-cho-nguyen-xuan-son--2017092908013158p149c165.news>.
7. Ngân hàng Nhà nước Việt Nam. *Thông tư 23/2014: Hướng dẫn việc mở và sử dụng tài khoản thanh toán tại tổ chức cung ứng dịch vụ thanh toán* (2014). http://moj.gov.vn/vbqp/lsts/vn%20bn%20php%20lu/view_detail.aspx?itemid=29759.
8. Phạm Hoài Huế. *Luật DN Việt Nam. Tinh huống - Dẫn giải - Bình luận*, Nxb. Chính trị Quốc gia, <https://sachsthatphcm.com.vn/san-pham/luat-doanh-nghiep-viet-nam-tinh-huong-dan-giai-binh-luan/>.
9. BLDS 2015, <https://thuvienphapluat.vn/van-ban/Quyen-dan-su/Bo-luat-dan-su-2015-296215.aspx>.
10. Trương Nhật Quang. *Pháp luật về doanh nghiệp: Các vấn đề pháp lý cơ bản*. Nxb. Dân Trí, 2016.
11. Phạm Kim, Anh, Đái Chế Mỹ Phương. *Giáo trình những quy định chung về luật dân sự*. Nxb. Hồng Đức - Hội Luật gia Việt Nam, 2017. <http://nhasach.hcmulaw.edu.vn/index.php/component/jshopping/product/view/105/45?Itemid=0>.
12. *Bảo lãnh trái phiếu tại SeABank. trách nhiệm thuộc về ai?*, VNExpress. Accessed April 1, 2018. <http://kinhdoanh.vnexpress.net/tin-tuc/chung-khoan/bao-lanh-trai-phiieu-tai-scabank-trach-nhiem-thuoc-ve-ai-2739931.html>.
13. *Vụ mất 245 tỷ đồng tại Eximbank. Trách nhiệm bồi thường ra sao?*, Accessed April 14, 2018. <http://www.doisongphapluat.com/tin-tuc/vu-mat-245-ty-dong-tai-eximbank-trach-nhiem-boi-thuong-ra-sao-a220650.html>.